

tekeniseenheid die te beschouwen is als een kortere en gebonden versie van een bestaand woord. Voorbeeld van splinters zijn *choco-* en *-mel* in *chocomel*, verkortingen van *chocolade* en *melk*. Een ander mogelijk voorbeeld is *-gate* dat een splinter is van *Watergate*, en vervolgens een eigen betekenis ‘politiek schandaal’ heeft gekregen (vgl. Hüning 2000). In een aantal hoofdstukken geeft Meesters een bespreking van de internationale literatuur terzake, en een uitstekende classificatie van de verschillende typen splinters en splintercomposita.

Zoals Meesters (p. 160) opmerkt, wordt daarvoor ook de grens tussen splinters en affixen vaag. De belangrijkste categorie splintercomposita wordt gevormd door woorden met een splinter als linkerlid, en een bestaand woord als rechterlid, zo concludeert Meesters op p. 167. En bij viervijfde van de splintersamenstellingen is minstens een van beide woorden volledig, het type *flexileven*. Meesters maakt de interessante observatie dat dit mogelijk te maken heeft met het feit dat gewone AN-composita met een uitheems adjectief als eerste lid, zoals *totaalaanpak*, in het Nederlands niet zoveel voorkomen, en splintercomposita dit gat mogelijk vullen. Deze getalsmatige verhoudingen in de klasse van splintercomposita laten m.i. ook zien dat de voorspelbaarheid van de eigenschappen van een nieuw gevormd woord (voorspelbaarheid van woordsoort en betekenis) heel belangrijk is voor de taalgebruiker en de productiviteit van een woordvormingsproces bevordert. Als het rechterdeel een woord is, is de woordsoort van de samenstelling voorspelbaar, en weet men zo ook welke klasse van entiteiten met dat woord benoembaar is.

Splinters zijn voor Meesters gebonden morfemen. Interessant is overigens dat ze wel input kunnen vormen voor woordvorming, samenstelling zowel als afleiding. Zo is *cam* een splinter van *camera*, zoals in *webcam*, maar we komen nu in de krant ook al het werkwoord *cammen* tegen, met de betekenis: ‘met een webcam werken, of zich via een webcamera op het internet vertonen’.

In het slothoofdstuk van deze rijk gedocumenteerde studie worden tenslotte een aantal samenvattende conclusies gepresenteerd over de marginale morfologie. Meesters heeft zeker laten zien dat er veel mogelijk is op het terrein van woordvorming, en dat ook marginale morfologie de moeite van het bestuderen meer dan waard is. De Nederlandse taalkunde heeft zo een belangrijke aanvulling gekregen op het *Morfologisch handboek van het Nederlands* (De Haas en Trommelen 1993).

Het boek wordt gecompliceerd door een lijst van de woorden die in het boek aan de orde komen, een index, en een uitvoerige literatuurlijst.

Geert Booij

Literatuurverwijzingen

- Booij 2002 – Geert Booij: *The Morphology of Dutch*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Booij 2005a – Geert Booij: ‘Compounding and derivation: evidence for Construction Morphology.’ In: Wolfgang U. Dressler, Dieter Kastovsky, Oskar E. Pfeiffer, and Franz Rainer (eds.): *Morphology and its Demarcations*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 2005, p. 109-132.
- Booij 2005b – Geert Booij: *Een web van woorden*. Inaugurale oratie, Universiteit Leiden, 9 september 2005.
- De Haas & Trommelen 1993 – Wim de Haas en Mieke Trommelen: *Morfologisch handboek van het Nederlands*. Den Haag: SDU Uitgeverij, 1993.
- Hinskens 2001 – Frans Hinskens: ‘Hypocoristische vormen en reductievormen in het hedendaagse Nederlands’. In: *Neerlandica Extra Muros* 39 (2001), 3, p. 37-49.
- Hüning 2000 – Matthias Hüning: ‘Monica en andere gates. Het ontstaan van een morfologisch procédé’. In: *Nederlandse Taalkunde* 5 (2000), 2, p. 121-132.
- Koornwinder 2005 – Oele Koornwinder: *Morfologische aspecten van het ideale woordenboek*. Diss. Universiteit Utrecht. Utrecht: LOT, 2005.

Vilan van de Loo, *Leven tussen kunst en krant. Beata van Helsdingen-Schoevers (1886-1920). Journaliste en declamatrice in Indië*. 2 delen. Leiden: KITLV Uitgeverij, 2004. (Boekerij ‘Oost en West’). – 171 + 129 p.
ISBN 90 6718 234 6.

‘Adoe, koh terlaloe, een meisje, zij sgrrijf in de krant!’ Met dergelijke uitroepen van verbazing waren schrijvende vrouwen in Indië vertrouwd. Hoewel ver in de minderheid – journalistiek was immers een mannenwereld vol perkaras of kwesties – wisten deze dames zich in de Indisch-Nederlandse samenleving staande te houden. Een van hen was Beata van Helsdingen-Schoevers, geboren op 21 maart 1886 in Madioen op Midden-Java. Als kleindochter van een vermogend eigenaar van koffie-, suiker- en houtkapondernemingen leek haar een gouden toekomst beschoren. Hoewel haar grootvader een jaar later in financiële problemen geraakte als gevolg van de Indische suikercrisis, had dat niet direct invloed op haar jeugd. Er was voor haar een gouvernante die was opgeleid aan het Instituut der Zusters Ursulinen te Batavia dat garant stond voor een beschaafde, lees Neder-

landse, vorming. De lessen aan huis bleken vruchtbaar want in 1900 deed Beate toelatingsexamen voor de gemengde HBS in Soerabaja en slaagde. Ze blonk uit in Duits. De overige vakken, waaronder Frans en Engels, waren net voldoende. Via de romans in de schoolbibliotheek maakte ze kennis met het leven in Europa, dat zo anders was dan haar Indische wereld. Drie jaar later kwam er een eind aan de door haar gedroomde toekomst. Geldgebrek was de boosdoener

Terug naar huis was Kertosono op Midden-Java waar haar vader een stoomrijstpellerij had. Thuis moest ze zich onderwerpen aan de *finishing touch* van haar opvoeding door haar moeder. Die bereidde Beata voor op een leven als Indische vrouw: *lady like*, getrouwd met een man in de suiker of tabak en het moederschap. Van jongs af aan had ze zich hiertegen verzet. Jeugd-foto's tonen een opstandige Beata en in een onvoltooid dagboek herinnerde ze zich in retrospectieve: 'ik kan nu eenmaal niet kalm en deftig zijn maar wat zou dat [...] er moet maar wat leven in de brouwerij zijn.' Haar wereld werd die van fietstochtes en visites aan andere vrouwen die meer belangstelling hadden voor de huishouding dan voor moderne romans.

Desondanks slaagde Beata erin zich uit dit beklemmende milieu te ontworstelen. Ze wist zich toegang te verschaffen tot de burelen van het *Soerabaiasch Handelsblad* waar ze vanaf 1906 'Cause-rieën uit de binnenlanden' publiceerde over haar leven in Kertosono. Haar talent viel op. In hetzelfde jaar drukte het *Damesweekblad voor Indië* bijdragen van Beata af over haar uitstapjes door de Preanger, onder haar *nom de plume* 'Baby'. Als 'Bébé' publiceerde ze er literaire recensies. Beata grossierde in schuilnamen, variërend van de initiaal 'P.' tot 'Binnenlander'. Ook *De Locomotief* drukte bijdragen van haar af. Het *Nieuw Vrouwenleven. Maandblad voor dames in Nederland en de Koloniën*, de *Haagsche Vrouwenkroniek* en *De Hollandsche Lelie* wisten haar eveneens te vinden.

Met haar talent sloot Beata aan bij journalisten en schrijfsters, waaronder Lucy van Renesse die onder het pseudoniem 'Dé-Lilah' in het *Soerabaiasch Handelsblad* publiceerde, en Thérèse Hoven die als 'Fanny' voor de *Java-Bode*, onder haar eigen naam voor *De Sumatra-Post* en *De Echo* en als 'Adinda' *Vrouwen lief en leed onder de tropen* (1892) schreef.

In *Leven tussen kunst en krant. Beata van Helsdingen-Schoevers, journaliste en declamatrice in Indië* schetst Vilan van de Loo het leven van deze vrouw die in 1920 overleed. In haar biografie plaatst Van de Loo deze opmerkelijke journaliste die ook in Solo een kunstkring oprichtte en een

liefdadigheidstournee maakte, in de context van de Indische cultuurgeschiedenis en in de geschiedenis van de Indische dagbladders. Ze breekt daarbij een lans voor de schrijfsters die in Rob Nieuwenhuys' *Oost-Indische spiegel. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven, vanaf de eerste jaren der compagnie tot op heden* (1972) slechts een bijrol spelen.

Van de Loo, publiciste over Indische en Nederlandse schrijfsters over Indië, heeft ook een bloemlezing uit Van Helsdingens oeuvre samengesteld: artikelen voor het *Soerabaias Handelsblad*, 'Brieven over Indië' voor *De Hollandsche Lelie* en de *Haagsche Vrouwenkroniek*, haar boek *De Europeesche vrouw in Indië* (1914), *Het Serimpi boek* (postuum in 1925) en niet eerder gepubliceerde bijdragen. Met haar bloemlezing geeft Van de Loo een aanvulling op die van Johan Koning, *Indië. Fragmenten. Cause-rieën en beschouwingen over het leven in Ned. Indië over de vrouw en het kind en hun belangrijke problemen* (1929).

Uit Van de Loo's keuze klinkt de verrukking van Beata van Helsdingen-Schoevers voor de schoonheid van de Javaanse hofdans, haar ergernis over de Indisch-Europese maatschappij die synoniem was met Batavia en die ze traag en ouderwets vond, haar verlangen naar een betere wereld met een plaats voor de Indo-Europese vrouw en de Nationaal-Javaansche Vereeniging Sarekat Islam.

Afwezig in deze bloemlezing zijn Beata's bijdragen over de Duitse en Franse literatuur, haar visie op de vrouw in het Nieuw-Romantisme en op *Verzen* (1917) van Annie Salomons en *Draadloze dromen* (1919) van Ada Gerlo. Deze bijdragen zijn wel te vinden in Konings bloemlezing, zo onder andere ook Beata's pleidooi voor de Nederlandse taal in Nederlands-Indië en haar recensie van *Door duisternis tot licht* (1911) van Raden Adjeng Kartini. Daar staat tegenover dat Van de Loo Beata's 'Vorstenlandsche impressies' die al die jaren in het familiearchief bewaard bleven, openbaarde, zo ook haar Kertosonose 'Cause-rieën' in het *Soerabaiasch Handelsblad* en haar verslag van het congres van Indische Kunstkringen in augustus 1919.

In haar inleiding op de bloemlezing vermeldt Van de Loo dat ze, evenals Koning, Beata's belletteristische publicaties voor het *Bataviaasch Handelsblad* en haar literaire recensies voor het *Damesweekblad in Indië* niet heeft opgenomen. Dat is jammer, want voor de geschiedenis van de Indisch-Nederlandse literatuur kunnen deze bijdragen van belang zijn. Zo ook Beata's eigen literaire proeven, die we eveneens vergeefs in beide bloemlezingen zoeken. Desalniettemin is Van de

Loo er in geslaagd een beeld te schetsen van deze Indische vrouw die het Indische leven intens verschuifde maar het tegelijk koesterde en er inspiratie in vond voor haar geschriften.

Adrienne Zuiderweg

De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden / Arno van der Valk. – Soesterberg: Aspekt, 2005. 132 p. Ill.
ISBN 90-5911-103-6. Prijs: €17,50

We moeten nog aan het idee wennen, maar de laatste vijftien jaar is de Nederlandse literatuur bezig aan een opmars in het buitenland. De vele honderden vertalingen, zoals deze geregistreerd staan in de database van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (www.productiefonds.nl/vertalingendb/search.php) spreken letterlijk boekdelen. Niet alleen gevestigde auteurs als Bernlef, Claus, Haasse, Mulisch en Nootboom zijn populair in landen als Duitsland en Frankrijk (in Duitsland verschijnen zelfs de *Gesammelte Werke* van Nootboom), maar ook schrijvers als Abdolah, Dorrestein, Enquist, Grunberg, De Winter en vele anderen doen het goed, tot in talen als het Deens, Hebreeuws, Pools en Portugees.

Dit is wel eens anders geweest. In de jaren zeventig van de vorige eeuw bereikte de belangstelling voor de Nederlandse letteren in het buitenland een dieptepunt. In een interview ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Stichting ter bevordering van de vertaling van Nederlands letterkundig werk (de voorganger van het Productiefonds) in 1976, verzuchtte directeur Joost de Wit dat de belangstelling bij de meeste buitenlandse uitgevers minimaal was en dat veel van de uitgegeven teksten niet bleken aan te slaan.

Des te opvallender is het dat juist in die periode het werk van Jan Wolkers groot succes boekte in Zweden. De publicist Arno van der Valk, die eerder een studie wijdde aan de buitenlandse receptie van het werk van W.F. Hermans, geeft hiervan een uitvoerig overzicht in *De calvinistische voyeur: Jan Wolkers in Zweden*. Tussen 1969 en 1988 verschenen Zweedse vertalingen van Wolkers' novellen en van tien van zijn romans: *Turks Fruit* (3 drukken), *Een roos van vlees* (2 drukken), *Horrible tango*, *Terug naar Oegstgeest* (2 drukken), *De kus*, *De walgvogel*, *De doodshoofdvlinder*, *De perzik van onsterfelijkheid*, *Kort Amerikaans* en *Gifsla*. Daarnaast verschenen in periodieken nog een viertal losse novellen en een essay. De uitgaven werden niet

alleen door het publiek goed ontvangen, maar ook uitgebreid gerecenseerd – in totaal verschenen 251 recensies – en over het algemeen positief beoordeeld. In 1978 bracht de inmiddels populaire auteur met zijn vrouw een bezoek aan Zweden naar aanleiding van de presentatie van de vertaling van *De kus*, bij welke gelegenheid hij uitgebreid werd gefêteerd en geïnterviewd. Bovendien werd *Een roos van vlees* in 1985 voor de Zweedse tv verfilmd door regisseur Jon Lindström. De uitzending riep een storm van protest op, maar werd tevens bekroond met de prijs voor de beste televisieproductie van het jaar. Dankzij deze veelzijdige belangstelling rond zijn werk was Wolkers in de jaren zeventig en tachtig nergens buiten Nederland zo bekend als in Zweden. Na 1988 verschenen er echter geen nieuwe vertalingen meer en was het Zweedse Wolkers-tijdperk voorbij.

De calvinistische voyeur geeft een chronologisch-thematisch overzicht van de Zweedse receptie. Van der Valk is niet zozeer auteur als redacteur: het grootste deel van zijn boek bestaat uit interviews (met de vertalers, de filmregisseur en de omslagontwerper) en uit vertalingen van Zweedse kranteninterviews met Wolkers zelf. Daarnaast bevat het een analyse van de receptie, van de hand van Ingrid Wikén Bonde, vertaalster en hoofddocent Nederlandse letterkunde aan de Universiteit van Stockholm. Het boek wordt afgesloten met bibliografieën van de vertalingen en van de recensies.

De eerste vertaalster, Rita Törnqvist-Ver-schuur, was gefascineerd door Wolkers' verhaal *Vivisectie* en stuurde in 1965 uit eigen beweging een vertaling naar het tijdschrift *Bonniers Litterära Magasin*. De bekende criticus Lars Gustafsson was hier redacteur en nam het op. Al gauw volgde de vertaling van *Gesponnen suiker*. Inmiddels had Törnqvist contact gekregen met de romanschrijver en criticus Sven Delblanc, die reeds toen tot de grootste Zweedse auteurs werd gerekend. Deze leerde via haar het werk van Wolkers kennen en raakte er geheel bezeten van. Mede daarom leerde hij Nederlands en verdiepte hij zich ook in het werk van andere Nederlandse schrijvers. Törnqvist en hij stelden een bloemlezing verhalen uit de moderne Nederlandse literatuur samen (*Moderna holländska berättare*, 1969) en daarna een bundel met een keuze uit de verhalen van Wolkers (*Den ryslige snögubben och andra noveller*, 1969). Voor beide bundels schreef Delblanc de inleiding. Met betrekking tot Wolkers noemt hij de bijna exotische bekooring die zijn werk voor een Zweedse lezer heeft. 'Zijn wrede verhalen spelen zich af tegen een achtergrond die ver van ons afstaat, zowel histo-